

tíðindablaðið

Útgevari: p/f sosialurin

Ábyrgdarblaðstjóri: Jan Müller

Politiskur- og fyrirtaksblaðstjóri: Krisjan Dahl

Blaðfólk: Høgni Djurhuus, Dagný Joensen og Jóhann Mortensen

Uppseting: p/f sosialurin. Prent: p/f pressan 1981

sosialurin

Argjavegur 26
Postsmoga 76,
3800 Tórshavn
telefon 11820

Ein miðvísur ídnaðarpolitikkur

Í SAMBANDI við framlegguna av ídnaðarprojektinum á Sundi, varð sagt, at vit ongan ídnaðarpolitikk eiga. Fyrst vórðu útvegir gjørdir fyri at danski egnsudviklingsgrunnurin kom at virka í Føroyum. Hesin grunnur letur figging tá talan er um fiskiídnaðarvirkir og størri ídnaðarvirkir annars. Í sjeiti-árunum fingur vit bæði ídnaðargrunnin og menningargrunnin.

VIT HALDA tað ikki vera rætt, tá sagt verður, at vit ongan ídnaðarpolitikk eiga. Fyrst vórðu útvegir gjørdir fyri at danski egnsudviklingsgrunnurin kom at virka í Føroyum. Hesin grunnur letur figging tá talan er um fiskiídnaðarvirkir og størri ídnaðarvirkir annars. Í sjeiti-árunum fingur vit bæði ídnaðargrunnin og menningargrunnin.

ØLL ÁRINI síðani vit fingur teir báðar føroysku grunnarnar, eru stig alla tíðina tikin frá almennari síðu fyri at økja um lániorkuna hjá hesum grunnum. Eisini verður peningur settur av á figgarløgtingslóginu til ídnaðarfremjandi endamála. Burtur av hesi játtan verður peningur latin til kann-ingararbeiðir í sambandi við nýggj ídnaðarvirkir. Eisini hevur ídnaðarstovan hjá Føroya ídnaðarfelag fingið stuðul burtur av hesi játtan.

ÚRSLITIÐ av teimum tiltøkum, sum eru framd á hesum øki tey seinastu árin er, at hundræðtals nýggj arbeiðsplassir eru skapt á hvørjum ári. Hesi arbeiðsplassir eru skapt í ymiskum ídnaðargreinum og so at siga kring alt landið. Kortini mugu vit ásannta at hetta ikki hevur verið og ikki er nóg mikið. Tað var eisini orsøkin til at javnaðarflokkurin í landsstýristíð síni tók stig til at seta eina nevnd at kanna ídnaðarspurningin.

Í ÁLITINUM frá ídnaðarnevndini eru ymisk skilagóð tilmæli. M.a. verður mælt til at seta á stovn eina menningarstovu fyri ídna, handverk og tænastryfritøkur.

oddagrein

Hesin stovnur, sum skal liggja undir landsstýrinum, skal verða ráðgevandi hjá landsstýrinum, lángrunnunum og hjá ídnaðarvirkjum og øllum teimum, sum hava í umbúna at fara undir nýggj ídnaðartiltøk. Menningarstovan skuldi kanna tørvin á framleiðslu til heimamarknaðin og somuleiðis gera marknaðarkanningar í øðrum londum við útflutningi fyri eyga.

TAÐ SUM ER neyðugt, fyri at vit kunnu koma víðari við ídnaðarútbyggingini er, at slíkur stovnur kemur at virka, soleiðis at øll ídnaðarútbyggingin og framleiðslan bæði til heimamarknaðin og til útflutnings verður meira samskipað, so at vit ikki koma í ta støðu, at vinstra hond ikki veit hvat høgra ger. Vandir er nevniliga fyri at fleiri fara undir eina og somu framleiðslu meðan aðrir sjálsagdir móguleikar ikki verða troyttir.

STOVNURIN kundi eisini tikið stig til ídnað á teimum plássum har arbeiðsloysi er. Soleiðis kundi menningarstovan verið við til at framt bygdmenningina. Verið við til at sett nakað í gongd úti á byggunum eisini. Ídnaðargrunnurin og menningargrunnurin eiga at fáa munandi størri peningaupphæddir. Eisini eiga vit at seta menningarstovuna á stovn.

VIÐ BÁÐUM lángrunnunum og við eini menningarstovu fyri ídna, handverk og tænastryfritøkur høvdu vit grundarlagið fyri einum miðvísu ídnaðarpolitikki her á landi. Men nakað annað er at sitandi samgonga ikki hevur tikið hugskotið um eina menningarstovu í fullum álvara. Tí eru vit ikki komnir longur og tað er harmiligt.

men heldur verða skipað í samrøðuformi, har sum opið varð talað um teir spurningar, sum mest leikaðu á. Biðið varð um, at vit valdu nøkur dømi um rang tella óheppið málbrúk úr síðstu bløðunum ella úr útvarpi. Fyrsti fundurin gekk í bestu semju millum báðar partar, og tíðindafólkið ynskti eftir, at hetta datt ikki niður fyri aftur í bræði, og avgjørt varð at

hittast aftur fyrst í mai.

Hetta tiltak, sum blaðmannafelagið sjálvt hevur ynskt, er ikki ætlað at vera málslig kúgan av nokrum slag, men ein tænaasta móti teimum, sum í dagliga yrki sínum nýta amboðið, sum er føroyskt mál. Tilílk ráðgeving verður veitt í øllum londum uttan um okkum, og tað verður hildið vera bæði natúrligt og neyðugt, men millum summar føroyingar tykist tann hugsan vera ráðandi, at »eingin skal koma og siga mær nakað«.

Eisini er hent í slíkum føri at vekja upp gomul møletin trøll sum »danahatur« at ræða tey við, ið hava hug og vilja at røkja føroyskt mál. Hetta er gamalt og vælroynt vápn, sum afturhaldið fyri skjótt hundræð árum síðan við »góðum úrsliti« fór at venda imóti teimum, sum vildu unna føroyskum rætt og gróðrarvænir í Føroyum.

Varð tú fyri føroyskum, ja, so kundi tú ikki annað enn vera imóti donskum.

»kp. grevur hetta rustaða vápn upp aftur í áløpsgrein í Sos. nr. 46. Hann sparir ikki høggingi, og ikki dylst yvir, at summi teirra svíða sárt. Serliga illa verður tú við, tá ið tú fært at vita, at tú skalt hava sagt nakað, sum aldri er dottið tær av munni, tí-ansheldur komið tær til hugs — hatta um tveingirnar og lissurnar!

Tá ið maðurin fer við ósánnindum um so litilsverðan lut, hvussu er soleiðis í øllum hinum, sum hann kroytir úr sær í hesi ótespiligi grein. Eitt nú, at íslendskt er »einasta mál í heiminum, sum settur altjóða hugtøk«! Eingin kann umseta hugtøk, men tú kanst umseta orð fyri hugtøk. Men lat tað fara. Jú, tað er fleiri mál enn íslendskt, ið umseta ella skapa heimlig orð fyri »altjóðahugtøkum«, hvat tað so er. Fint er eitt — á finskum eitur plast »muovi« — swahili sigst vera annað, og tey eru mong, mong onnur. Enskt t.d. er so heimføðisligt at nevna útvarp »broadcast«.

Annars røkka tey so háløvaðu altjóðaróðini ikki altíð so víða, sum summi vilja vera við. Eitt heldur nýtt føroyskt orð, sum nú er í hvørjum munni, er umhvøvi. Tað argaði ikki sørt, tá ið tað fyrst kom fram: Hvi skuldu vit steingja okkum inni at hyggja at navnanum, tá ið allur tann mentaði heimurin segði »milieu«? Tey, sum tóku sær tykni, hugsaðu ikki um, at á enskum æt tað environment og á týskum Umwelt. Hvat er so altjóðaróð? Hjá summum er alheimurin onkustaðni

við Oyrarsund, víðari er sjónarringurin ikki.

Eingin hevur sagt, at vit skulu umseta øll fremmandaróð, men tað ræður um at nýta skil, so málið kódnar ikki í tí stríða streyminum av útlenskum orðum og máliskum, helst enskum. Hesin vandi verður tikið upp í ramasta álvara víða í Norðurlondum í løtuni, hugsi eitt nú um oljumálið í Noregi.

Vandin er kanska ikki so stórir, tá ið tilíkur málburður verður hildin innanfyri hjá serfrøðingum, men tá ið eithvert nýtt fyrbrigdi gerst almannakunnugt og verður nógv umtalað í fjølmiðlum, er óðrvisi. Hava tíðindaberar hvørki hug ella hegri at evna til hóskandi innlendsk heiti á høvuðshugtøkum, fáa vit hetta ófimsliga útlenska og hálvútlenska — oftast enska — orðatilfarið, sum illa sigst og uppaftur verri skrivast av flestum.

Nú er tann nýggja dátutækni brátt hvørs mans ogn. Dátutól rokna nú skattin út hjá okkum øllum so hvørt, og hesi töl eru nú skúlaamboð og eisini leiku hjá børnum yvirhøvar. Við hesum fylgir ein hópur av fremmandum orðum, meira og minni ringum at hava við at ger til framburð, stavning og bending. Tí havi eg leingi hugsað, at tað hevði verið eftirryskjandi at fingið nøkur høvuðsorð í hesum øki á føroyskum.

Hyggja vit okkum um í heiminum her uttan um okkum, eru nevnið á tölunum sjálvum og tí, sum tað ger, ikki so einshátt. Á enskum er tað computer og tilgongdin automatic data processing, stytt adp. Á fronskum eitur tólið ordinateur og gerðin informatique (og helst annað við). Dansk hevur datamaskine, nýggjari datamat (myndað av Peter Naur) og edb, svenskt dator og adp.

Heldur ikki í hesum føri er nokur altjóðaeind at hóma, hvørt málið leggur sína leið. Íslenska navnið á tölunum er tölva, kvenskynsorð, ið Sigurður Nordal professari sáli gjørdi seint í 1960-árunum. Hann hevur hugsað um merkingina hjá enska orðinum computer, ið er »roknari«. Røtin í orðinum tölva er tal, tólið arbeiðir tøl, roknar: harafturat kemur, at orðið skal bera upp á rim við orðið vølva, fornorð, ið merkir »spákona«. Hvussu er og ikki, orðið er lætt og fitt í viðferð bæði í tali og skrift og ikki minst í samanseting við onnur orð; tá er hent, at orðið sjálvt er myndað við avleiðslu heldur enn við samanseting. Tað, sum tólið ger, eitur á íslenskum tölvan ella tölvuvinnsla.

tjak og meiningar

Vit gera lesarar okkara varugast við, at treytin fyri at fáa lesarabrev upptikin undir hesum teiginum er, at blaðstjórnin veit, hvør hevur skrivað brevini.

Hetta alt hevði eg fyri mær, tá ið eg hugsaði um føroyskt heiti á tí, sum nú vanliga við stytting nevnist edv og á tölunum sjálvum. Eg helt skil vera í at hava orðið tal at gera burtúrur, leitaði eftir avleiðsluendingum og steðgði á við eina, ið ikki fær verið styttri, nevniliga -d. Soleiðis enda ikki so fá kvenskynsorð; tíðum fær røtarsjálvljóðið ta broyting, ið nevntist í-umljóð, t.d. tyngd (av tungur), nøgd (nøg-), svongd, eldri svengd (svangur), grend (granni), deld (dalur). Burtur úr orðinum tal kom soleiðis við hesi ending -d nýggjgjyrdið teld, kvenskynsorð, ið hóskandi kundi verið nýtt í staðin fyri ta óhentut styttingina edv, sum tekur sum tál sum 3-stavilsa orð at siga. Nú enda mong nevni á amboðum við -a, veik kvenskynsending, t.d. riva, kirna, røka, og tí valla fittligari heiti at finna tölunum enn telda. Tað er stutt, lætt at siga og smíðligt í samanseting. Aftaná datt mær í hug, at teimum »altjóðahugaðu« til ugga kundi orðið teld eisini vera at skilja sum stytting av t.d. »tøkni til elektróniska dátuvíðgerð«. Soleiðis verður ótal av orðum myndað úti í heiminum nú á døgum, sonevnd »akronym«.

Henda frageiðing gjørdist í drúgvra lagi, og turrilg ivaleyst við. Eg var so djárvur at siga tíðindafólkinum á málfundinum frá hesum mest til at visa í teir móguleikar til orðagerð, ið liggja í heimligum tilfeingi. Kanska eisini tí at »teldan« hjá Fiskirannsóknarstovuni stóð inni í fyrilestrarstovuni frá laksafundi fyrr um dagin. Jan Müller skrivaði um orðið telda, men ikki um teld. Heldur ikki nam hann stórvegis við, hvussu orðið telda var hugsað og gjørt. »kp. fleyg upp í vøng, tí hann einki hevði at »assosiera« við. Tí henda drúgva og helst leiðiliga greinargerð. Men eina mest er hon ætlað teimum, sum kundu havt hug at nýtt nýggjorða føroyska heitið á hesum merkisverða amboð, sum longu hevur broytt tilveru okkara so nógv, og fer at broyta hana uppaftur meira, sum tíðir liða.

Jóhan Hendrik W Poulsen

Telda

Føroya blaðmannafelag, yrkisfelagið hjá tíðindafólki í Føroyum, spurdi herfyri málstovnin, um tað kundi borið til at fingið í lag okkurt slag av málsligari leiðbeining, tí felagið ásanntaði, at íva-máluni trutu ikki dag og

dagliga bæði viðvikjandi stavseting, orðavali og orðalag. Tað var gaman í, og 28. mars komu vit saman fyrstu ferð, átta tíðindafólk og triggir fyri málstovnin. Avrátt varð, at hetta skuldu ikki vera skeið í vanligari merking,